

Posudek oponenta na habilitační práci PhDr. Václava Velčovského, Ph.D., „Vina Josefa Klimenta“ (Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2019)

Kolaborace s nacisty vrhá dlouhé stíny. Je temnou stránkou naší národní minulosti a nelze na ni nikdy zcela zapomenout. Časová vzdálenost od nacistické okupace není přitom příliš důležitá. Pro historiky je pak problematika kolaborace v mnoha směrech přitažlivá. Kvůli letité tabuizaci a zkreslování tohoto problému za komunistického režimu je stále co objevovat a historik, pokud není zaujatý, odvádí užitečnou práci: zaplňuje bílá místa našich dějin. Bonusem je mu enormní zájem čtenářů.

Zároveň však má zpracování problematiky kolaborace svá úskalí. Především je to proto, že tento jev není vůbec snadné vysvětlit. Problém kolaborace má totiž hned několik rovin (politickou, sociálně-psychologickou a morálně-právní) a vyžaduje komplexní přístup. Kromě toho psát o něm je mimořádně náročné na objektivitu a neobejde se bez důkladné heuristiky. I když autor všem těmto požadavkům dostojí, výsledek nemusí být přijatý s aplausem, protože toto téma odborníky i laiky v mnoha ohledech dodnes rozděluje. Vždyť se dotýká citlivých otázek národního bytí a z principu není apolitické. Pro historika je toto téma skutečnou výzvou.

Této výzvě neodolal historik Václav Velčovský a sepsal rozsáhlou habilitační práci „Vina Josefa Klimenta“, kterou předkládá k obhajobě v oboru českých dějin na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Podle jeho vlastních slov je cílem práce „systémově a celostně ... uchopit problematiku české protektorátní reprezentace“, připravit kritickou edici pamětí Josefa Klimenta, jakož i žaloby na něj, „a jejich prostřednictvím analyzovat Klimentovu osobnost, aktivity a dílo za protektorátu Čechy a Morava“. Klimenta autor pokládá za jedinečný zdroj informací o době okupace a jeho život za výraz tragiky 20. století. Podívejme se tedy, do jaké míry autor splnil to, co si předsevzal.

První část práce přináší životopis Josefa Klimenta. Jeho život je zde sledován od mládí prožitého ve středostavovské a společensky angažované rodině, přes dobu studií gymnaziálních a právnických, během nichž Kliment aktivně vystupoval ve studentských spolcích a začal publikovat, až po úspěšný rozvoj kariéry úřednické (na Nejvyšším správním soudě) a akademické (na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Připomenuty jsou Klimentovy nejdůležitější právněhistorické práce i jeho kritiky prvorepublikové partitokracie a nedokonalosti volebního systému, z nichž je patrná Klimentova pravicově konzervativní orientace. Současně se Kliment vyslovoval pro smírné řešení česko-německého poměru.

Následně je popsáno Klimentovo působení v prezidentské kanceláři, kam přešel po zvolení E. Háchy prezidentem, a to za časů druhorepublikových i protektorátních, a ambivalentní postoj jeho kolegů k němu pro jeho proněmecké vystupování a publikační činnost. Autor Klimenta spíše omlouvá poukazem na jeho ustrašenost a akademickou naivitu. V jeho hlásání obnovení Svaté říše římské vidí specifický únik z emočně vypjaté doby okupace a protektorátu, jehož nacisté dokázali obratně využít. Podle něho mělo Klimentovo propagování ahistorických paralel mezi Svatou říší římskou a nacistickou Třetí říší zajistit českému národu autonomní vývoj jako v minulosti a tím i přežití. Bylo ale nacisty zneužito a veřejností a odbojem nepochopeno, resp. nezřídka označováno za zbabělost či zradu. Nakonec bylo chápáno jako říší málo „vstřícné“ čelnými nacisty (např. Heydrichem), stejně jako programovými kolaboranty (např. E. Moravcem). To ale nebránilo ocenit Klimenta za jeho „zásluhy“ literární cenou Reinharda Heydricha, svatováclavskou orlicí a postem prvního prezidenta Nejvyššího správního soudu. Tím byl Kliment odsunut z prezidentské kanceláře i z okolí churavějícího prezidenta Háchy, na něhož měl nemalý vliv. Po válce byl Kliment souzen spolu s šéfem prezidentské kanceláře Popelkou za propagaci a podporu fašistického a nacistického hnutí, veřejnou obhajobu nepřátelské vlády na území republiky za zvláště přitěžujících okolností a v úmyslu rozvrátit mravní, národní a státní vědomí československého lidu a odsouzen k doživotí, konfiskaci majetku a ztrátě občanské cti. Autor tento proces má za ovlivněný politickými tlaky a nepřiměřeně přísný. Po dlouhém věznění, během něhož se paradoxně sešel s některými potrestanými protagonisty retribucí, byl Kliment propuštěn v r. 1960. Zbytek života věnoval psaní pamětí, které ho měly očistit.

Svůj názor na kolaboraci a kauzu Klimenta se autor snaží teoreticky fundovat v druhé části práce. Odchyluje se přitom od dosavadních převažujících koncepcí kolaborace T. Pasáka, J. Tesaře a D. Brandese a navazuje na Jaspersův koncept viny a jejich možných forem: kriminální, politické, morální a metafyzické. Kolaboraci chápe poměrně úzce jako provinění kriminální. Odmítá kriminalizovat, a tedy za kolaboraci pokládat, politická a morální provinění, což se podle něho v poválečných retribučních procesech často dělo. Pragmatické přizpůsobení okupačním poměrům nebo pasivitu vedenou sebezáchovou považuje autor za legitimní strategii přežití okupačního režimu. Tyto obecné postuláty rozvíjí v pohledu na Josefa Klimenta a k uvedeným východiskům přidává další argumenty, které vesměs vinu Klimenta relativizují. Podle autora se Kliment v rámci možností jen snažil okupaci přežít, choval se jediným možným způsobem v život ohrožujícím režimu, jehož ustavení zavinili jiní, snažil se propagováním protektorátního autonomismu zajistit přežití národa a pomáhal intervencemi pronásledovaným. Aby se autor vyhnul předpojatosti nebo

jednostrannosti pohledu, staví proti sobě Klimentovy paměti a jeho obžalobu z retribučního procesu, tj. dva autentické dokumenty, které jsou zaujaté a proti sobě stojící. Tyto dobové prameny jsou precizně kriticky zpracované a představují třetí část habilitačního úkolu.

Co k těmto závěrům dodat? Vymezení a hodnocení kolaborace, jakož i viny Josefa Klimenta, je věcí dlouhou dobu trvající diskuse a konstruktivní neshody. Tyto záležitosti jsou velice sporné. Je možné zaznamenat daleko přísnější stanovisko, než zastává autor, i posouzení ještě mírnější. Proto se oponent omezí jen na několik poznámek.

Je jasné, že ne každý, kdo byl odsouzen v retribučních, musel nutně být kolaborantem, a také že ne každý, kdo v nich odsouzený nebyl, jím skutečně nebyl. Člověk na jedné straně mohl být odsouzen za kolaboraci nespravedlivě, na straně druhé nemusel být za kolaboraci potrestán vůbec. Do věci často promlouvaly politické vlivy.

Kolaborantem je ten, kdo zraňuje vlastní národ, popř. stát, podporou nepřítelů v širokém smyslu (hmotným prospěchem, výzvami ke spolupráci, nadbytečnými kontakty, udáváním nebo legitimizací jeho panství). Samozřejmě musí mít alespoň částečnou svobodu volby (možnost si vybrat) a vědomí, komu slouží. Oboje může být v totalitě problém, proto není na místě nejvyšší přísnost. Kolaborovat lze úmyslně i neúmyslně: člověk může prospívat nepříteli pod tlakem okolností, nerad ve snaze zachránit sebe, rodinu, národ, přesto mu poskytuje cenné služby nebo jeho služby podstatně převyšují nepřítelům poskytnutou protihodnotu (např. propuštění vězňů). Kolaborovat lze tedy pro ideové souznění s nepřítelům, pro prospěch nebo i ze strachu. Motivace musí být vzata v úvahu a v posledním případě by měla mírnit posouzení.

V Klimentově případě není motivace jeho chování úplně jasná. Subjektivně mohl mít strach a snažit se zachránit národ, ale jeho četná veřejná vystoupení byla většinou chápána jako podpora říšské myšlenky čili legitimizace okupace. Tak to viděla převážná část okupovaných i okupantů. V úvahu by se asi mělo vzít i to, že sloužil na vysokých postech antihumánnímu režimu za nemalý peníz a přijímal od okupantů pocty. Byl na místě, kde být nemusel, a argument, že by mohl být nahrazen někým horším (třeba fašistou), neobstojí. Nárok na něho jako na vysokého státního úředníka s povinností loajality k Československu by měl být vyšší než na obyčejného občana. Pravda je však i to, co Kliment uvádí na svou obhajobu a co autor připomíná: že se dostal do těžké situace, kterou zavinili jiní, že jím zastávaná politika vedla k menším škodám než její odbojová alternativa a že v retribučních se stal obětí beránkem s nepřiměřeně přísným trestem. Při zvážení pro a proti se oponent kloní spíše k tomu považovat Klimenta za kolaboranta, i když tento svůj názor nechce implantovat někomu dalšímu a plně respektuje svobodu vědeckého bádání.

Celkově lze říci, že přes diskutabilnost některých autorových názorů se jedná o samostatné, podnětné a fundované dílo, které přináší nové informace, opírá se o úctyhodné množství zdrojů a je i záslužné. Jeho vydání lze jen přivítat. Oponent doporučuje tuto práci k obhajobě před vědeckou radou a udělení titulu docent.

Praha, 9. března 2020

Doc. JUDr. PhDr. Pavel Maršálek, Ph.D.